

EMINESCU ȘI SIGURANȚA NAȚIONALĂ

GHEORGHE ENE

„Iubesc acest popor bun, blând, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc carte și răzbele, zugrăvesc împărții despre care lui nici prin gând nu-i trece... Pe fruntea lui străinii scriu conspirațiuni și alianțe, pe seama lui se croiesc revoluțiuni grandioase...”¹

Geniu conștient de timpuriu de propria sa valoare, asumându-și motivat, încă din perioada studiilor la Viena, misiunea de „agent al istoriei” poporului său, Mihai Eminescu, înainte de toate întruparea exemplară a conștiinței naționale, și-a consacrat, programatic, cu o consecvență și energie ce nu vor înceta să uimească, întreaga activitate – desfășurată pe tărâm literar, cultural și politic – luptei pentru emancipare și libertate națională într-una dintre cele mai pline de contradicții, dar și rodnice perioade din istoria României, concretizate prin desăvârșirea unirii, câștigarea independenței și constituirea bazelor statului modern.

Spirit enciclopedic – nu a existat domeniu al cunoașterii care să nu-l intereseze și pentru care să nu afirme „o particulară slăbiciune”² – s-a manifestat plenar ca artist, gânditor și militant activ pentru renașterea noastră națională, creând o operă exigent modelatoare și definitorie, acționând totodată concret pentru apărarea valorilor supreme, grav amenințate și prefigurând linii de dezvoltare și evoluții care, de cele mai multe ori, s-au confirmat.

Abordat ca om al cetății, Eminescu apare cu motivații, idealuri, resurse și forme de manifestare noi, racordate ferm la cele mai înalte comandamente naționale.

Opera sa literară și politică, egală ca valoare, apreciată ca „expresie integrală a sufletului românesc”³, se explică prin cunoașterea profundă a realităților și raportarea permanentă la istorie, la idealurile naționale și prin activism social debordant. Inspirat de marii patrioți pașoptiști, la școala cărora s-a format (Aron Pumnul, Simion Bărnuțiu și Ion Heliade Rădulescu), și de celebrii barzi ai libertății (George Byron și Victor Hugo, pe care i-a admirat constant), gândul său politic se permanentizează prin originalitate, clarviziune, oportunitate și persuasiune susținut de o artă a cuvântului atingând perfecțiunea.

¹ M. Eminescu, *Opere*, IX, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 488.

² I. Slavici, *Opere*, IX, București, Editura Minerva, 1979, p. 125.

³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești – Introducere sintetică*, Editura Librăriei „Pavel Suru”, 1929.

Edificat și decis definitiv asupra direcției pe care o va urma, la 20 de ani Eminescu se explică în termeni fără echivoc, considerând binele țării țelul său misionar și, în același timp, sensul cel mai important al propriei existențe: „Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot chemat să îndrepteze poporul său și fanatismul iubirii patriei, cel mai aprig fanatism nu oprește defel ca creierul să rămâie rece și să-și îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata cauză a răului și să o stârpească cu statornicie de fier. Precum un medic nu va combate simptomele numai, ci cauza unei boale și va sfătui să se înlătore mediul în care a trebuit să se nască, tot așa vom privi și noi individul naționalității românești în dezvoltarea sa și, comparând pe acesta cu norma legilor fiziologice ale societății, vom arăta de unde a trebuit să se nască neorânduilele...”⁴

Textul citat, emblematic pentru tema noastră, conține totodată motivația intransigenței lui Eminescu, precum și a metodei adoptate pentru sanificarea societății românești și protejarea intereselor ei fundamentale.

În cele ce urmează, vom încerca să prezentăm succint implicarea sa în probleme și acțiuni circumscrise sau tangente obiectivelor de siguranță națională, cu relevarea faptului că statul român nu dispunea la vremea respectivă de un organism specializat în materie, o bună parte din funcțiile sale de apărare fiind preluate reflex de spiritele lucide ale vremii – politicieni, oameni de știință, artiști, studenți. Examinată sub acest aspect, publicistica lui Eminescu – compartiment al operei în care problematica de siguranță națională apare, de multe ori explicit – ne prilejuiește pentru început câteva observații semnificative:

– aproximativ 55% din totalul articolelor politice, notelor, extraselor și traducerilor cu paternitate certă (circa 2000 de titluri grupate în *Opere IX, X, XI, XII, XIII și XV*, Editura Academiei), se referă la evenimente, situații, fapte, împrejurări ce constituiau amenințări reale, conțin suspiciuni, indicii sau informații de interes documentar în domeniu, surprinse adesea sub raportul cauzalității și consecințelor, în dinamică și în conexiuni ori reprezintă luări de poziție, de la sesizarea prudentă și combaterea calmă până la replica violent-demascatoare;

– publicistica sa oferă un tablou aproape complet al riscurilor și pericolelor, vectorilor și formelor de manifestare, care afectau starea de echilibru și stabilitate a României din ultimul pătrar al veacului al XIX-lea, cu deosebire din preajma, din timpul și după războiul de independență;

– prin dârzenia și perseverența implicării în protecția ori promovarea intereselor și valorilor naționale, evidentă de altfel și în opera artistică – poezie, proză, dar mai ales în dramaturgie –, Eminescu este unul dintre cei mai inteligenți, curajoși și tenace luptători cu aport substanțial la progresul social și făurirea statului național român.

În atmosfera internă, suprasaturată, a luptelor pentru putere, relansate după detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, marii noștri oameni politici, dincolo de

⁴ M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 165.

pasiunile de partid devenite acerbe, acționau curajos în vederea pregătirii și exploatării condițiilor pentru obținerea independenței de stat. Spre exemplu, I.C. Brătianu și C.A. Rosetti încurajau discret lupta antiotomană a popoarelor din Balcani, adoptau o politică de apropiere față de Rusia și ripostau, inclusiv propagandistic, împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania, proces accentuat imediat după anexarea provinciei, în 1867, de către Ungaria.

În mediile simpatizanților lui Cuza și transilvănenilor care se autoexilasera în România s-au creat curente de idei, de esență naționalistă, inclusiv cu aspect de iredentă, urmărind în principal combaterea cosmopolitismului, prevenirea aservirii economice a țării de către Germania și Austro-Ungaria, apărarea drepturilor și libertăților românilor din teritoriile aflate sub ocupație străină, redobândirea autonomiei lor și chiar unirea cu România.

Înmulțirea vexațiunilor și amenințărilor externe, în contextul accentuării confruntării dintre imperiile rus și austro-ungar, pentru impunerea influenței în sud-estul Europei, a constituit încă un element care a condus la radicalizarea spiritelor și gruparea lor în societăți secrete cu scop de apărare a intereselor românești.

Pe acest fond s-a produs orientarea lui Eminescu, la 19 ani, către societatea „Românismul”, ale cărei obiective naționaliste și antidinastice erau disimulate în preocupările științifice și literare ale membrilor.

În cele câteva luni de prezență, până la plecarea la studii în străinătate, Eminescu a parcurs, alături de membrii organizației conduse de Hașdeu, o etapă ideologică de clarificare, care-l va marca profund. Cu acest prilej, a luat cunoștință despre o serie de amenințări la adresa ființei naționale și modalități de prevenire sau combatere, optând, pentru început, în direcția protejării specificului național încorporat în cultura populară și în mod deosebit în valorile expresive ale limbii române.

De reținut că în această perioadă în „Românismul” au activat nume care aveau să devină celebre, precum Al. Candiano-Popescu, conducătorul mișcării anticarliste din 8 august 1870 de la Ploiești, Al. Golescu, D. Brătianu, Grigore Tocilescu, Anghel Demetrescu, Droc M. Barcianu, Miron Pompiliu și Șt. Mihăilescu, cu ultimii trei reîntâlnindu-se peste 12 ani, în 1882, într-o altă organizație clandestină „Iredenta română”, cunoscută sub numele „Carpații”, creată semnificativ în aceeași zi, la 24 ianuarie.

Maturizat prin contractul cu societatea secretă, încă de la sosirea la Viena s-a impus în cercurile studenților români, prin luciditate, cunoașterea realităților și aspirațiilor românești, preocupare față de viitorul națiunii și capacitate organizatorică; a propus și a determinat unirea celor două societăți culturale ale tinerilor români din capitala Imperiului Austro-Ungar; a participat activ ca membru al Comitetului de conducere la pregătirea serbării de la Putna, eveniment politic major, cu exteriorizare istorică și religioasă, urmărind conștientizarea generației sale, divizate și dezorientate, asupra sarcinilor ei ca „agent al lumii (românești) viitoare”⁵ a inițiat și coordonat acțiunile premergătoare Congresului

⁵ M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 99.

studenților români de pretutindeni, care a avut loc în contextul comemorării de la Putna (400 de ani de la sfințirea necropolei lui Ștefan cel Mare), străduindu-se să imprime „o singură direcțiune a spiritului”, care...„să cuprindă germenii unei dezvoltări organice”.⁶

O scrisoare adresată de el studenților din Blaj, în calitate de secretar al Comitetului central pentru serbarea de la Putna, face dovada curajului cu care se angajează în lupta pentru unitatea națională a românilor, în condițiile în care activitățile societăților culturale românești din Imperiul Austro-Ungar erau intens supravegheate de organele de poliție și de informații: „În trecut ni s-a impus o istorie, în viitor să ne-o facem noi. Pentru asta trebuie să ne întrunim, să ne înțelegem”⁷.

Ideile pe această temă, exprimate de Toma Nour, personajul principal al romanului său *Geniu pustiu*, creat în acea perioadă, îi aparțin de fapt autorului, reprezentând orientările și acțiunile sale constante: „Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național – spiritul propriu și caracteristic al poporului din adâncurile în care doarme –, faceți o uriașă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea românească să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiți români și iar români ... nu trebuie oameni mulți pentru asta ... spiritul public e fapta puținoz oameni ...”⁸.

La Viena și apoi la Berlin, Eminescu își va consolida, pe suport istoric, juridic, economic și sociologic, poziția în probleme de interes național. Începând din această perioadă își raportează permanent preocupările la cerințele de dezvoltare ale societății românești, neexistând practic aspecte importante față de care să nu se pronunțe, în legătură cu care să nu releve amenințări sau riscuri ori să nu sugereze soluții și căi de urmat.

Fulminantul său debut în publicistică, pe vremea studenției la Viena, i-a fost rapid stopat de autoritățile imperiului, fiind considerat o persoană periculoasă pentru siguranța statului bicefal.

Trei articole – *Să facem un congres, În unire e tăria și Echilibrul* –, publicate în aprilie 1870, sub pseudonimul VARRO, în periodicul românesc cu nume semnificativ „Federațiunea”, care apărea la Pesta, au atras atenția prin virulența cu care autorul contesta bazele și rațiunea de a fi a dualismului, dezvăluia acte discriminatorii împotriva românilor din Transilvania și Banat, propunea modalități de acțiune, între care organizarea unui congres general al românilor pentru stabilirea unei atitudini comune și ralierea la luptă, alături de naționalitățile asuprite din imperiu pentru dobândirea dreptului la autodeterminare.

Critica necruțătoare, îndreptată cu precădere împotriva conducătorilor Ungariei, capătă în editorialul *Echilibrul*⁹ accente ironice de calomnie și chiar de amenințare și instigare: „Să ne silim pentru a analiza spiritul – nu al poporului

⁶ *Ibidem*, p. 98.

⁷ Mihai Eminescu, *Opere*, XVI, p. 32.

⁸ Mihai Eminescu, *Opere*, VII, p. 180.

⁹ *Ibidem*, p. 92-97.

maghiar, prin care din inteligența lui nu-l vom putea cunoaște niciodată – ci al acestei coterie care-l guvernă, guvernându-ne și pe noi, prin o ficțiune diplomatică (statul bicefal *n.n.*).

În aceeași notă, Eminescu avertizează și recomandă celor vizati: „Să-i lăsăm dar deoparte pre acești oprimatori ai autonomiei Transilvaniei, cu scandaloasele lor stări excepționale, cu torturile lor ca în Evul Mediu, cu jurămintele sacrilege, oameni ce mistifică unde nu pot contesta și mint unde nu pot combate...”

Articolul citat, considerat delict de presă de către judele de instrucție din Pesta, s-a soldat cu acționarea în instanță a autorului și condamnarea la 10 luni de detenție a redactorului responsabil al periodicului – Ion Poruțiu –, în condițiile în care și directorul publicației – Alexandru Roman – săvârșea, din același motiv, o condamnare de un an.

Eminescu a fost interogat la Pesta. Nu se cunoaște modul de finalizare a procesului de presă. Cert este că, începând din 1871 până în 1883, dată după care își încetează total activitatea din motive de boală, Eminescu s-a aflat în supravegherea organelor de siguranță austriece și maghiare, aspect care nu l-a intimidat, nu i-a subminat încrederea în idealurile naționale, ci i-a indus un comportament mai prudent pe timpul cât s-a aflat în străinătate (a renunțat la publicarea de articole cu tematică politică ori nu și-a mai semnat materialele) la acțiunile cu participare masivă ori de grup a manifestat reținere sau atitudini studiate, edificatoare fiind neintervenția sa în discuțiile cu caracter politic purtate cu ocazia Congresului studențesc de la Putna, deși era principalul organizator, iar problematica abordată îl interesa în cel mai înalt grad, întrucât viza unirea românilor, în legătură cu care afirmase orientări programatice.

Urmare a intensificării de către Biroul Informativ din Viena a activităților destinate cunoașterii și anihilării manifestărilor sale naționaliste, în mod deosebit după stabilirea implicării, ca organizator, în pregătirea Serbării și Congresului de la Putna, Eminescu ajunge la concluzia că soluția cea mai eficientă o constituia lupta în clandestinitate: „Acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează”¹⁰.

În memorialistica sa, Ion Slavici, coleg de studii, prieten apropiat și președinte al societății „România Jună”, sub auspiciile căreia s-au concretizat cele două evenimente de la Putna, a consemnat mai multe aspecte de interes din care rezultă că: ședințele societății erau asistate de un comisar care avea obligația să intervină direct când constata încălcarea regulamentului de funcționare; Eminescu era invitat împreună cu el la poliție pentru relații și garanții de siguranță privind activitățile preconizate la Putna, amândoi erau în permanență supravegheați de un agent secret.

Luând în calcul nota de subiectivitate ce i se impută, adeseori pe drept, lui Ion Slavici, constatăm totuși că amintirile sale conțin și informații confirmate care ne permit să concluzionăm că organul special vienez era la curent cu preocupările

¹⁰ I. Slavici, *Opere*, IX, p. 75.

studenților români, cunoscând inclusiv corespondența societății cu țara și străinătatea; realiza operațiuni de dezinformare și influență prin presă; exploata disensiunile și alimenta teama intelectualității bucovinene, spre a nu se implica alături de manifestații; sconta pe sentimentele proaustriece ale lui Slavici, care urmasa, concomitent cu studiile, o școală de ofițeri din Viena; aprobase formal desfășurarea acțiunilor, ulterior declinand răspunderea asupra autorităților din Bucovina, acționând propagandistic pentru a demonstra că românii din imperiu se bucurau de largi drepturi și libertăți.

La o analiză atentă desprindem că serviciile secrete și de represiune din Austria inițiaseră suficiente măsuri de control pentru prevenirea degenerării manifestărilor studențești de la Putna: lansaseră zvonuri panicarde despre posibile arestări – în urma cărora personalități politice din România s-au întors din drum; au instalat în zonă un grup de jandarmi, în scop de intimidare; au impus cenzurarea cuvântărilor; căpitanul districtului, Orest Renei, a fost însărcinat să supravegheze direct acțiunile în calitate de comisar.

Eminescu avea să riposteze deosebit de curajos și ingenios: la un an după înapoierea în țară, în 1875, în timp ce la Iași aveau loc contramanifestații în replică la festivitățile cu care Austria se pregătea să aniverseze 100 de ani de la alipirea Bucovinei, s-a angajat într-o acțiune riscantă vizând boicotarea manifestărilor de la Cernăuți. Prietenul său Teodor V. Ștefanelli¹¹ relatează că, în ajun, Eminescu a introdus clandestin și a difuzat în capitala vechii provincii românești câteva sute de exemplare din broșura *Răpirea Bucovinei*, prin care autorul – Mihail Kogălniceanu – condamna în termeni energici raptul, invocând documente provenind din arhive vieneze.

Tipăritura de contrabandă a fost disimulată și trecută prin vamă într-un „lădoi de lemn” sub cărți vechi bisericești. Reacția organizatorilor a fost de totală surprindere, cu atât mai mult cu cât broșura a fost expediată și pe adresa lor.

În scopul confiscării și interzicerii ei, Tribunalul din Cernăuți a mediatizat prompt, însă ineficient, o ordonanță expresă, în care citirea și răspândirea erau calificate „crimă de stat”. Organele de siguranță au informat ierarhic cu privire la acest aspect, încercând să-i minimalizeze importanța. Autorul difuzării a rămas necunoscut.

Ulterior, cu ocazia pregătirii unei prelegeri asupra influenței austriece în Principate, susținută la Universitatea din Iași la 14 martie 1876, în cadrul manifestărilor organizate de „Junimea”, Eminescu a aprofundat subiectul, dezvăluind, într-un context istoric larg, prejudiciile aduse României pe această relație, într-o manieră apropiată de cea adoptată în articole publicate în „Federațiunea”. Argumentația, soluțiile, siguranța de sine și tonul tendențios au reținut atenția tuturor participanților.

„Vecinătatea Austriei e omorătoare pentru noi dacă nu ne vom trezi de cu vreme și nu vom arunca la naiba toți receptorii, sub-subreceptorii, dacă nu vom descărca pe țaran și nu-i vom asigura o dezvoltare liniștită, dacă nu ne vom hotărî

¹¹ T.V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 161-162.

să nu purtăm nici un product străin pe noi ... Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucru de căpetenie pentru noi ... Acest lux de revoluțiuni sociale nu ni este permis nouă, a căror stat e vecinic o cestiune ... Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească...”¹². Consulul austriac acreditat la Iași – Hans Wenzel –, prezent la manifestare, l-a informat pe ministrul de externe al imperiului, contele Iulius von Andrassy, cu privire la conținutul dizertației și modul cum a fost receptată de public, prezentându-l pe Eminescu ca profesor universitar și redactor la „Curierul de Iași”.

A anexat raportului o traducere a prelegerii în limba germană¹³.

Parte din ideile critice expuse apar exploatate într-un raport informativ întocmit de viceconsulul austro-ungar la București, cavalerul de Bosizio, inclus în așa-zisa Carte brună, supusă de ministrul de externe amintit în dezbaterile delegaților austro-ungari, din mai 1876.

Deși se știa în atenție, Eminescu frecventa Consulatul din Iași al imperiului, unde se documenta asupra unor aspecte reflectate în presa străină, în legătură cu care își extrăgea informații pentru rubrica de știri externe a „Curierului de Iași”¹⁴.

Consulta totodată corespondența diplomatică accesibilă, pe care nu ezită să o comenteze critic în publicația pentru care lucra. Ia, spre exemplu, cunoștință despre un raport pe care îl traduce și publică în numerele 64 și 65 ale „Curierului de Iași” din 9 și, respectiv, 11 iulie același an, în care se semnalau tendințe ale României de a-și dezvolta o industrie proprie, pentru asigurarea necesarului intern și crearea unei noi surse de venit național, ca alternativă la scăderea drastică a exportului de grâne, datorită concurenței americane.

Din document rezultă că preocuparea oamenilor politici și de afaceri români nu convenea imperiului, pe motivul că ar fi putut avea ca efect limitarea pieței de desfacere românești.

Eminescu amendează concluziile raportului, considerând că, în pofida premiselor exacte, nu erau îndreptățite¹⁵.

În preajma declanșării războiului de independență, urmărea din ce în ce mai interesat poziția și acțiunile Austro-Ungariei în relație cu mișcările de eliberare națională ale herțegovinenilor, bosniecilor și sârbilor, pe care Rusia, începând cu 1875, le încuraja în complicitate cu Imperiul habsburgic, precum și măsurile întreprinse pentru prevenirea extinderii lor în teritoriile anexate.

O dispoziție a comitetului suprem al Comitatului Mureș-Turda, emisă în baza Ordinului 1061/01.11.1876 al ministrului de Interne al imperiului, putea implica și pe Eminescu: „Potrivit constatărilor de până acum, este neîndoielnică simpatia românilor din Ungaria față de rudele lor de neam din Principatul Moldova–Țara

¹² Mihai Eminescu, *Opere*, IX, p. 173.

¹³ A.Z.N. Pop, *Noi contribuții documentare la biografia lui Eminescu*, București, Editura Academiei, 1969, p. 187.

¹⁴ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 324.

¹⁵ Mihai Eminescu, *Opere*, IX, p. 125.

Românească, cât și faptul că agitatorii români din Ungaria vor acționa – respectiv vor încerca să acționeze – în acea direcție pe care o urmează guvernul din Principate. De aceea, este deosebit de important ca acești agitatori români, cunoscuți în toate comitatele, cât și activitatea acestora, contactele lor cu vorbitorii de limbă română, de altfel cu înclinații pașnice, să constituie din partea funcționarilor, autorităților obiectul celei mai atente supravegheri, scop în care aceștia să fie puși în cea mai strictă urmărire polițienească, discretă”¹⁶.

Marcat de procesul de presă care i se intentase în urmă cu 6 ani, se străduiește să adopte o atitudine de observator și comentator prudent – citează surse de informare, față de care, de multe ori din complezență, își ia unele rezerve – fără a-și ascunde adevăratele sentimente față de imperiu și regretul că factorii politici români, acaparați de luptele interne, nu se implicau în susținerea conaționalilor aflați sub ocupație: „În privirea României, Austro-Ungaria pare a lua măsuri de precauțiune – cel puțin ziarele din Ardeal vorbesc că o comisie specială va inspecta în decursul lunii iulie (1876 *n.n.*) obiectivele de fortificație, dar mai cu seamă trecătorile munților Carpați dintre România și Transilvania, și va hotărî care dintre aceste trecători ar fi cu cale să le fortifice. N-aibă frică! Vavilonienii au alte treburi”¹⁷.

Pe măsura angajării Rusiei în confruntarea armată din 1877 cu Turcia, România devine ținta unor atacuri de presă din spațiul austro-ungar, care aveau ca obiectiv ascuns ținerea sub control a populației românești din Ardeal, Banat și Bucovina (mai cunoscut cazul societății „Arboroasa”), compromiterea intereselor țării noastre în legătură cu participarea la război, provocări, insinuări ori lezări ale demnității noastre naționale.

În același timp, Alianța Israelită acționa agresiv împotriva țării noastre, urmărind determinarea factorilor de putere să acorde drepturi civile și politice mai largi pentru conaționalii aflați în țară, dar mai ales pentru cei care intenționau să imigreze.

Față de aceste situații, invocând interesele naționale, Eminescu părăsește expectativa, reacționând dur, deliberat demascator.

Pe marginea unor articole tendențioase din presa străină, redactate în baza unor informații provenind din România, a propus la 4 mai 1877, într-un editorial¹⁸, instituirea cenzurii corespondenței: „Dacă suntem odată în stare de război, ar trebui ca toate scrisorile adresate în străinătate să se dea deschise la poștă, iar cuprinsul lor să fie controlat de organe discrete ale poliției. Se înțelege că pentru acesta ar trebui un anume vot al adunărilor, care, pentru caz de război, să suspende provizoriu articolul din Constituție relativ la secretul scrisorilor”.

A adoptat, de asemenea, atitudini ferme în așa-zisa „chestiune dunăreană” – Convenția de navigație pe Dunăre –, respingând documentat, timp de circa cinci ani, încercările Austro-Ungariei de instituire a unui monopol asupra fluviului.

¹⁶ *Independența României, Documente*, vol. I, București, Editura Academiei, 1977, p. 14.

¹⁷ *Loc. cit.*, p. 128.

¹⁸ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 373.

Periodic, a informat opinia publică asupra stadiului tratativelor, servind totodată guvernului român motive de a nu ceda presiunilor exercitate de puterile occidentale, interesate cu orice preț ca prin susținerea Imperiului habsburgic să contracareze influența Rusiei în Balcani, devenită predominantă după războiul cu Turcia din 1877.

Eminescu examinează pe larg situația sub raportul consecințelor imediate și de perspectivă asupra siguranței naționale și se pronunță motivat pentru o neutralitate activă: „A concede o poziție preponderentă pe marea arteră de import a Dunării tocmai puterii care e în stare a paraliza toată activitatea noastră în această direcție ar fi cea mai gravă eroare ce am putea-o comite pentru viitorul nostru. Libertatea de navigațiune pentru toate puterile neutralizează cel puțin pân-la un grad oarecare preponderența uneia singure dintre ele și acest echilibru ne dă libertatea de-a lua măsurile pe care le vom crede de cuviință pentru a da viață propriei noastre activități industriale”¹⁹;

Ca reacție la pericolul devenit iminent ca România să fie tratată ca protectorat al Austro-Ungariei, în cazul impunerii punctului de vedere al acesteia în chestiunea dunăreană, precum și în scopul sprijinirii luptei de eliberare a românilor din teritoriile aflate sub ocupație, Eminescu aderă, chiar de la înființare (24 ianuarie 1882), la societatea secretă iredentă „Carpații”, mijlocind și imprimarea statutelor acesteia²⁰.

Organizația, creându-și filiale în teritoriu și în afara țării și tinzând să devină o adevărată forță politică, a intrat în preocupările Biroului de Informații din Viena și Ministerului de Interne ungar, care au dispus acțiuni de control specific asupra conducătorilor și unor membri marcanți, printre care și Eminescu. Pe baza informațiilor obținute, organele speciale străine au inițiat acțiuni de contracarare, cu implicarea factorilor de putere din Viena și Budapesta: la 28 iunie 1883, Austro-Ungaria a notificat suspendarea relațiilor diplomatice cu România, invocând acțiuni subversive ale societății „Carpații”²¹. În consecință, statul român a fost determinat să întreprindă măsuri radicale împotriva organizației: percheziționarea sediului, domiciliul membrilor comitetului de conducere și expulzarea celor considerați periculoși²².

În arhivele statului din București, cercetătorul Gheorghe Ungureanu a identificat trei copii după documente vieneze privind supravegherea informativă intensă a lui Eminescu pentru apartenență și activitățile pe care le desfășoară în cadrul societății „Carpații”²³.

Un raport informativ rezumat, datat 5 iunie 1882, privind evoluția situației operative în problema „Carpații” (manifestări, discuții și intenții) include o listă

¹⁹ Mihai Eminescu, *Opere*, VIII, p. 110.

²⁰ A.Z.N. Pop, *op. cit.*, p. 132.

²¹ N. Georgescu, *A doua viață a lui Eminescu*, București, Editura Europa Nova, 1994, p. 35.

²² A.Z.N. Pop, *op. cit.*, p. 135.

²³ Gh. Ungureanu, *Eminescu în documente de familie*, București, Editura Minerva, 1977, p. 411-414.

amplă de membri considerați periculoși, în legătură cu care se propune biroului special vienez urmărirea în cazul deplasării lor în Transilvania. Eminescu figurează între primii vizați.

Un alt material semnat de consulul la București, Von Mayr, și înaintat, la data de 7 iunie 1882, primului-ministru și ministrului de interne ungar prezintă, în esență, conținutul întrunirii din 4 iunie 1882 a societății „Carpații”, la care Eminescu a participat activ.

O notă informativă complexă, adresată de același expeditor biroului de informații vienez, datată 3 iunie 1883, având ca punct de plecare reacții privind înființarea în capitala României a unei mitropolii romano-catolice, în mod deosebit un articol criticat de Eminescu la data de 20 mai, în „Timpul”, confirmă acțiuni informative calificate ale serviciului special austriac, materializat într-o cunoaștere cuprinzătoare și exactă a situației operative în problemă.

Din articolul lui Eminescu²⁴, apreciat global ca „ușor antidinastic și mai ales ostil Austro-Ungariei”, pus în relație directă cu poziția evazivă exprimată de publicația românească de specialitate „Ortodoxul”, sunt extrase și traduse trei pasaje considerate relevante: „vom avea de astăzi înaintea două biserici: una a țării, alta a curții; doi capi bisericești, unul părinte sufletesc al țării, iar altul al familiei regale și al celorlalți străini așezați în țară”; „Tradițiile familiei de Habsburg, identice cu ale Coroanei ungare, sunt dar acelea al căror fir se urmează acum prin România spre Orient; metropolitul romano-catolic din București este, întocmai ca președintele Comisiunii Mixte (pentru navigația pe Dunăre *n.n.*) un agent al puterii austro-maghiare”; „Politica habsburgilor se bifurcă în următoarea dilemă: ori izbutesc să propage catolicismul în România – și atunci și-au atins scopul – ori întâmpină o rezistență hotărâtă la români, și atunci înstrăinează țara de domnul ei, care e un Hohenzollern și atunci au ajuns un alt scop, tot atât de important!”.

În materialul informativ se formula concluzia că ideile exprimate de Eminescu în articol erau inspirate de societatea secretă „Carpați”, precizându-se că autorul editorialului era membru al acesteia.

Pe baza evaluării și coroborării informațiilor provenind din surse oficiale, oficioase, dar și secrete – plasate în interiorul clubului și în cercurile de relații ale unor conservatori influenți, între care și consulul austro-ungar, concluzionează pertinent asupra împrejurării publicării materialului, atitudinii create de articol în mediul Partidului Conservator, poziția față de societatea „Carpații”, relațiile acesteia cu afiliații din Transilvania, reuniunile organizate la domiciliul lui Maiorescu și poziția acestuia față de formațiunea iredentă.

Cu privire expresă la Eminescu, remarcă „stilul de maestru”, faptul că „articolul a fost pur și simplu strecurat prin surprindere și la intervenția autorului”, pe care-l citează alături de câțiva conducători ai organizației clandestine.

Analiza manuscriselor lui Eminescu, cu deosebire a notelor conținând considerații de ordin politic, dar și a însemnărilor cu caracter intim, inclusiv din

²⁴ Mihai Eminescu, *Opere*, XIII, p. 298-301.

perioada declanșării bolii, relevă preocupări constante, uneori obsesive, de interes pe linia siguranței naționale.

Ponderea o dețin cele privind relațiile externe ale României, raporturile considerate suspecte ale unor înalți demnitari români cu personalități și grupări din exterior, acțiunile subversive ori de subminare politică, economică și religioasă inițiate de străini naturalizați sau rezidenți în România, precum și măsurile de contracarare și ripostă apreciate oportune, unele extremiste, pe care le înglobează în genericul „cabală” („cabala papei”, „cabala diplomației”, „cabala popoarelor balcanice”, „cabala mea proprie” etc.).

Angrenat în polemici de partid, de pe poziția de redactor șef al cotidianului conservator „Timpul”, Eminescu acuză de implicare în acte de trădare mai multe personalități politice: pe V. Boerescu, fost ministru de externe îl numește „lacheul galonat al Austriei”, pe motiv că ar fi făcut cesiuni în favoarea acestui stat în cadrul Convenției de navigație pe Dunăre, pentru care nu ar fi consultat și informat Parlamentul și opinia publică; pe C. A. Rosetti îl califică „agent socialist”; lui Carol îi reproșează că și-a încălcat jurământul de credință, acceptând cedarea Basarabiei.

Lui C.A. Rosetti, care alături de I.C. Brătianu se afla la conducerea partidului de guvernământ, Eminescu îi reproșează, public, că s-ar fi aflat sub influența unor centre de putere din străinătate și că ar complota pentru înlăturarea lui Carol²⁵.

Este interesant de reținut că Eminescu îl suspecta pe generalul englez de implicare în acțiuni antiromânești vizând influențarea și manipularea unor cercuri politice importante, în scopuri obscure.

Dintr-un raport informativ, semnat de consulul britanic la București, Charles St. John, rezultă că Stephen Lakeman se afla în dependența acestuia. Reprezentantul străin raporta superiorilor săi despre pregătirile pe care le efectua România pentru războiul cu Turcia, dezvăluind sursa informațiilor, împrejurarea și modul de realizare a contactului, pronunțându-se expres în legătură cu credibilitatea datelor prezentate²⁶.

Despre același Lakeman, colonelul C.E. Mansfield, consul general britanic la București, referindu-se la misiunea încredințată acestuia de prim-ministrul Brătianu în Turcia, informa pe adresa Ministrului de Externe acreditat: „Sir Stephen mi-a făcut această declarație în modul cel mai confidențial, ceea ce m-a scutit să aflu, prea din vreme, mai multe detalii de la domnul Brătianu”²⁷.

Din studiul celor două raporte se confirmă calitatea generalului de agent al serviciului de informații britanic și activitățile la care face referire Eminescu.

La adresa revoluționarilor bulgari autoexilați la București, Eminescu consemnează: „Bulgarii au aflat în România un azil. Bulgarii din Rusia prea au stat

²⁵ Mihai Eminescu, *Opere*, X, p. 8.

²⁶ *Independența României, Documente*, vol. II, partea I, București, Editura Academiei Române, 1977, p. 160-161.

²⁷ *Op. cit.*, vol. II, partea I, p. 233.

în legătură cu agenții rusești, pentru a nu fi spioni rusești în Orient ... Bulgarii care au fost în România sunt niște pezevenchi. Agenți spioni. Pe bulgarii din România i-au stricat cu consecvență Rusia și pezevenchiul de Ruset (C. A. Rosetti *n.n.*)”²⁸.

Pe marginea reanexării Basarabiei de către Rusia, în pofida semnării convenției prin care se garanta integritatea teritorială a României, Eminescu notează: „Cât despre Rusia, o spun verde, nu avem încredere într-un guvern autocratic, nu ne prezintă nici o garanție în sfințenia cuvântului iscălit”²⁹.

Bolnav fiind, continuă să fie preocupat de unificarea românilor din teritoriile ocupate, considerând realizabil dezideratul, fie prin alegerea lui Carol și ca rege al Bulgariei, sau prin înlocuirea sa cu un prinț din dinastia de Habsburg, fie prin creșterea considerabilă a influenței religiei ortodoxe, sugerând în acest sens înființarea unei mitropolii românești sud-dunărene.

În context, nu trebuie să surprindă însemnări precum: ... „Leda e germană. Prin Leda aflu toate (secre-)tele lui Bismark”³⁰.

Ca gazetar, Eminescu ține sub observație întreaga realitate românească, preponderent din perspectivă politică, sociologică și de securitate națională.

Criticismul, adesea excesiv, pigmentat cu extremisme verbale, și, cu atât mai puțin, naționalismul său reactiv, pe alocuri cu accente xenofobe, nu pot fi considerate efecte exclusive ale activității desfășurate în presa de opoziție, ci corective programatice având ca scop relevarea și înlăturarea gravelor nereguli care amenințau existența statului român, ființei naționale: „Dacă tonul firii noastre e uneori de o extraordinară asprime, cititorii desigur că nu vor fi uitând ce cumplită e starea de lucruri în care se află țara... și că pana lui Tacit abia de-ar ajunge să zugrăvească extrema decădere socială a României și primejdiile care atârnă asupra țării, nedându-i răgaz de a-și veni în fire ... Nici un cuvânt nu e destul de aspru, nici o lovitură nu e destul de tare, am mai spus-o încă o dată, rolul scriitorului ar trebui să înceteze și să înceapă rolul călăului”³¹.

Complementar, într-un alt articol adaugă: „Naționalismul este un semn rău la un popor... Nicăieri nu se manifestă voința de viață mai tare decât acolo unde viața este periclitată sau prin boală internă sau prin pericol extern”³².

În atitudinea sa, Eminescu speculează avantajele pe care i le oferea calitatea de redactor în condițiile unei libertăți de presă practic nelimitate.

Imaginile sumbre, grav acuzatoare pe care le relevă, nu sunt desprinse numai din tabloul realităților concrete pe care le investighează, unele sunt scenarii pe care le construiește prin utilizarea de tehnici speciale, urmărind discreditarea și înlăturarea celor incompetenți ori vinovați de stările de lucruri necorespunzătoare. Același sens îl au și atacurile virulente, inclusiv la persoană, susținute prin

²⁸ Mihai Eminescu, *Opere*, XV, p. 378.

²⁹ *Ibidem*, p. 379.

³⁰ *Ibidem*, p. 405.

³¹ *Idem*, *Opere*, X, p. 238.

³² *Idem*, *Opere*, XIII, p. 559-560.

invocarea repetată a unor aglomerări de greșeli comise prin acțiuni ori inacțiuni, exagerarea acestora, insinuări compromițătoare, nerecunoașterea nici unui merit persoanelor ori grupărilor vizate, caricaturizarea lor, combaterea cu propriile lor argumente, trunchierea unor idei, calomnierea continuă sau în replică etc.

Radiografiază critic structura și funcționalitatea tuturor instituțiilor, evidențiind adesea anticipativ actorii de risc interni și externi, cu scopul capacitării resurselor societății, în sensul regenerării naționale.

Manifestă, în general, atitudini înalt democratice marcate pe alocuri de unele excese de tonalitate, optând constant pentru un stat puternic, de tip paternalist, întemeiat pe respectarea drepturilor, libertăților, dar și a obligațiilor cetățenești, a climatului de ordine și stabilitate propice misiunii pe care o credea salutară pentru poporul român, aceea de creare a unei mari culturi la gurile Dunării.

Eminescu respectă Constituția pe care o invocă frecvent, cu toate că o eticheta ironic ca fiind „o creație cosmopolită, iscodită de 2-3 greci”³³, „o traducere” (după legea belgiană - *n.n.*), prin care se nesocoteau spiritul și tradițiile.

Dezaproabă „legiferomania”, cu deosebire traducerea și promulgarea unor texte de legi insuficient adaptate ori superflue, explicând consecințele ineficienței ori nerespectării actelor normative.

Deși se declară adept al monarhiei constituționale, manifestă, în special după 1880, atitudini antidinastice frecvente, reproșând regelui, mai mult sau mai puțin voalat, neimplicarea în viața politică, neîndeplinirea prerogativelor constituționale, nerecunoașterea realităților românești, anturaj incompatibil cu calitatea sa, favorizarea unor congeneri care au prejudiciat statul român (Stroussberg) și toleranța păgubitoare, coborâtă sub demnitatea rangului său, motiv pentru care utilizează ironic la adresa suveranului supranumele „Îngăduitorul”. În 1883, se consideră că sub influența societății „Carpații”, Eminescu se pronunță pentru înlocuirea monarhului cu un prinț din Casa de Austria: „Cu ajutorul Austriei trebuie cumpărată alianța cu națiile apusene: Franța, Anglia, Italia – trebuie ca Austria să susție pe turci în Europa «à tout prix», trebuie ca un austriac să vie în România, să abdice Carol în taină, în favorul Casei de Austria – să-l vedem de e patriot. Silit să dea o formală abdicare în mâna unui partid oarecare – se va alege momentul în care această abdicare să fie utilizată – momentul morții de exemplu – și adusă Casa de Austria aici. Nu facem guvernul decât dacă ne dă un act de abdicare în mână. Nu putem lăsa soarta istorică a țării pe asemenea mâini”³⁴.

Eminescu dezaproabă instabilitatea politică – între 11 februarie 1866 și 3 noiembrie 1889, la conducerea României s-au succedat 21 de guverne, din care 9 liberale, 5 conservatoare și 7 de coaliție –, considerând-o unul dintre factorii importanți de risc la adresa siguranței naționale, între cauze subliniind „influențele străine asupra spiritului național încă nematurizat”³⁵.

³³ *Idem, Opere*, XII, p. 334.

³⁴ *Idem, Opere*, XIII, p. 280.

³⁵ *Idem, Op. cit.*, p. 566.

Acuză efectele negative ale marilor fluctuații din componența guvernelor (I.C. Brătianu, spre exemplu, în perioada 11 mai 1866–19 martie 1888 a ocupat în 5 rânduri funcția de prim-ministru; a făcut parte din 9 guverne, în care a deținut 25 portofolii, în toate ministerele, cu excepția celui de Justiție, fără a lua în calcul faptul că în cursul unei singure guvernări a demisionat și revenit de mai multe ori: între 9 iunie 1881-31 martie 1888 s-a autoînsărcinat ca ministru de război de 4 ori).

Se pronunță pentru evoluția firească a societății în cadrul ordinii de drept: „nici înțelegem, nici avem vreo încredere în mișcări violente sau esteralegale și, mai puțin încă, în conspirațiuni, deși aceste din urmă s-au bucurat în trecut de o nejustificată glorie, de laurii pe care cu ușurință-i plăsmuiesc gazetele, de aureola pe care cei interesați o creează cu aceeași ușurință cu care cei dezinteresați o condamnă”³⁶.

Demonstrează că realizările românești cele mai importante au fost înfăptuite în perioade de mare stabilitate și echilibru, pe vremea domniilor autoritare ale lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Mircea cel Mare, Matei Basarab ș.a.

În termeni categorici respinge: xenocrația, intriga periculoasă, abuzul de funcție, corupția, arivismul, demagogia, extinderea exclusivismului de partid asupra tuturor instituțiilor statului, inclusiv asupra armatei, numirile și promovările în funcții pe criterii clientelare, nepotismul, nereprezentativitatea oamenilor politici, toleranța față de incompetență, imoralitatea, lipsa de principii politice, degradarea moravurilor, fiscalitatea excesivă, apreciată ca prim factor al diminuării periculoase a calității vieții, exploatarea „violentă” a țăranilor prin Legea tocmelilor agricole, politica sanitară inadecvată, soldată cu valori negative ale sporului mediu ale populației, prin creșterea mortalității în mediul rural, măsurile inconsistente de protecție socială, cumulul de funcții, înmulțirea peste măsură a clasei conducătoare, cu preponderența funcționarilor.

Denunță „mafia politică”, falsificarea alegerilor, pericolele pe care le creează emigrarea masivă necontrolată, cazuri de prejudiciere economică a statului prin concesionarea și răscumpărarea, în condiții dezavantajoase, a unor lucrări publice efectuate de acționari străini (căile ferate Vârciorova-Roman, Cernavodă-Constanța, Cheiul-Brăila ș.a.), operațiuni de bancă defavorabile, deturnări de fonduri, arendarea păgubitoare a moșiilor statului, practicile frauduloase ale unor societăți de speculație sau bursă (Creditul Imobiliar etc.), incompetența și venalitatea aparatului administrativ, criza lui de autoritate, lipsa de interes față de românii din sudul Dunării.

Totodată, atrage atenția asupra efectelor negative ale dezorganizării economice, în special ale concurenței străine, păgubitoare, necontracate prin măsuri adecvate de protecție, înmulțirea falimentelor, dispariția unor meserii tradiționale, creșterea importurilor, dezechilibrarea balanței comerciale, sporirea datoriei publice, aservirea economică a țării prin încheierea de acorduri comerciale cu clauze dezavantajoase (convențiile cu Rusia, Austro-Ungaria, Italia etc.),

³⁶ *Idem, Opere, XI, p. 17.*

demoralizarea, pe fond, a populației și posibilitatea producerii unor revolte sociale ce puteau afecta siguranța națională: „Istoria își are logica ei proprie. Ne temem că aproape e ziua în care simțul conservației fizice, revoltat de maltrătarile administrative și fiscale și de exploatarea excesivă din partea străinilor va preface poporul nostru într-o unealtă lesne de mînuit în contra a chiar existenței statului”³⁷.

Anticipând degenerarea iminentă a situației – peste câțiva ani, în 1888, izbucnesc marile răscoale țărănești care au culminat cu evenimentele grave din 1907 –, Eminescu insistă asupra pericolului extern pe care îl antrena: „Această stare dinlăuntru nu mai poate ținea înainte, căci afară de neajunsul ei în sine, mai cuprinde mari prejudicii politice”³⁸.

Articolele sale din perioada 1878-1883 conțin, de multe ori redundant, abordări concrete ale unor asemenea aspecte, cu relevarea cauzelor, de ordin general și special, efectelor, responsabilităților, precum și soluții de înlăturare a stărilor necorespunzătoare.

Apreciază că „reazemul nostru nu poate fi decât în țară, în întărirea și dezvoltarea aptitudinilor ei”³⁹, că interesele, oricât de diverse, trebuiau armonizate și că se impunea „ca toate puterile vii ale țării să se unească strâns pentru a aviza serios la mijloacele de a preveni pericolele iminente care amenințau starea socială, economică și politică”⁴⁰.

În materie de politică externă, în principiu, Eminescu nu a făcut opoziție sistematică partidului sau coalițiilor de guvernământ, pentru a nu afecta interesele statului, admitând că în situația sa nu putea fi suficient de bine informat.

Încă de la debutul său ca ziarist, a acordat interes special evenimentelor cu semnificație pentru țara noastră, îndeosebi celor cu tematică de apărare și siguranță națională, comentându-le, combătându-le sau prezentându-le cu motivație patriotică.

Orientarea expresă (impusă și întreținută de amenințările continue care au premers, au atins apogeul în timpul Războiului de independență și au urmat evenimentului) convenea idealului și firii sale combative.

Se remarcă de la început sfera largă de investigație, grija pentru documentare, acuitatea observației, perseverența, forța de anticipație și construcție, atitudinile alternând între prudență și angajare extremă în funcție de situație.

Mișcările de eliberare din Balcani, acțiunile de reprimare inițiate de Turcia, contactele la nivel înalt, tratativele și convențiile secrete între unele puteri europene în legătură cu declanșarea războiului, Conferința de la Constantinopol menită să justifice angajarea Rusiei în conflict, operațiunile pe câmpul de luptă, Congresul de la Berlin și, în legătură cu acesta, problemele care le-a generat – reanexarea Basarabiei de către Rusia, impunerea monopolului Austro-Ungar asupra Dunării, determinarea României de a favoriza Alianța Israelită și indirect

³⁷ Mihai Eminescu, *Opere*, XIII, p. 237.

³⁸ *Ibidem*, p. 34.

³⁹ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 42.

Germania, Austro-Ungaria și Rusia, prin preluarea imigranților acestora, condiționarea de către Germania a răscumpărării unor lucrări de investiții la prețuri exorbitante, clauza recunoașterii independenței etc. –, sunt teme majore abordate stăruitor de Eminescu din ipostaza de apărător al intereselor românești.

Ca și în cazul demascării politicii duplicitare și expansioniste a Austro-Ungariei, Eminescu procedează asemănător cu privire la Rusia și Germania, documentându-se amplu și elaborând studii în cuprinsul cărora își susține convingător punctul de vedere cu date de mare amănunt, exprimându-și încrederea în triumful adevărului și dreptății.

Critică incoerența manifestată de guvernanți în politica externă, orientările nu întotdeauna bine fundamentate și, mai ales, imixtiunile străine, cesiunile, inabilitatea, gafele diplomatice ale reprezentanților români.

Ori de câte ori constată amenințări flagrante la adresa suveranității, independenței, demnității naționale, reacționează energic, de multe ori înaintea autorităților române, inclusiv prin publicarea de articole în presa străină, urmărind fie scopuri corective sau demascatoare, fie ca puterile vizate să recepționeze, sub formă de curente de opinie, idei nuanțate sau diferite de cele oficiale, ca modalitate de consolidare a rezistenței la agresiuni și de sprijinire a factorilor cu rol de decizie în stat.

A intervenit prin intermediul presei ca ponderator în situații când, prin poziția tranșantă exprimată de guvern, erau amplificate riscurile de insecuritate în relațiile externe ale României (în conflictele cu Austro-Ungaria și Rusia, de exemplu).

În esență, Eminescu a insistat, argumentând temeinic, asupra necesității ca România să se mențină în sfera unei neutralități active și să dezvolte cele mai bune relații cu țările vecine: „Dacă puterile de la Berlin nu ne-au garantat neutralitatea, trebuie ca noi, prin atitudinea ce-o vom ținea-o, să nu ne depărtăm câtuși de puțin de la o politică înțeleaptă care să nu se inspire decât de propriile interese românești, fiindcă este o probă evidentă că o asemenea politică este singura bună pentru România, fiindcă pururea am cerut-o, fiindcă am regretat și regretăm și astăzi că un alt areopag european nu ne-a asigurat el însuși condițiile de existență ce le doream cu toții pentru statul nostru. Noi nu putem decât regreta că se văd tendințe de a angaja țara în o politică bazată pe apropierea exclusivă către una sau cealaltă din marile puteri, depărtând-o astfel de linia de conduită pe care o socotim singura bună, fiind inspirată numai din propriile noastre interese”... Având permanent în vedere aspirațiile naționale s-a pronunțat pentru continuarea orientării spre civilizația apuseană, susținând că „ideile de progres, dezvoltarea noastră economică trebuie să fie pururea ținta noastră pentru a ne întări înăuntrul și a ne inspira încredere în afară”⁴¹.

Eminescu apreciază ca interese fundamentale de urmărit în relațiile externe: asigurarea existenței și recunoașterii României ca stat național suveran, unitar și independent, rezultat al evoluției istorice firești și nu al tratatelor internaționale ori

⁴¹ Mihai Eminescu, *Opere*, XI, p. 633.

bunăvoinței marilor puteri europene; conservarea și dezvoltarea individualității naționale; constituirea unei economii naționale echilibrate, cu favorizarea și protejarea ramurilor tradiționale, resurselor umane și materiale, față de concurența și exploatarea străinilor păgubitoare; crearea și promovarea unei culturi autentice și durabile la gurile Dunării, precum și a unei stări de ordine, pentru ca țara să nu constituie „o cauză de îngrijiri pentru puternicii noștri vecini”.

Ca sursă de informații, Eminescu a exploatat intens presa străină, în relație directă cu interesele țării, cu obiectivele de siguranță națională îndeosebi: „Noi reproducem din ziarele străine tot ceea ce se atinge de țară și ne vine sub mână, bine fie sau rău fie, nu doar pentru că am recunoaște vreo valoare intrinsecă acestor producțiuni efemere, ci pentru că știm că în apusul Europei, opinia publică e o putere cu care trebuie să socotim, de care avem a ne teme uneori”⁴².

Nu s-a limitat la sesizarea amenințărilor ori riscurilor, ci adeseori s-a angajat în polemică cu publicații din Austro-Ungaria, Germania, Rusia, Anglia și Franța, denunțând atitudini denigratoare ori tendențioase la adresa țării noastre și chiar operațiuni speciale concertate, realizate prin intermediul presei, cu deosebire în preajma și în timpul evenimentelor internaționale, precum cele ale Alianței Israelite vizând penetrarea în România și cele austro-ungare în legătură cu preluarea controlului pe Dunăre... etc.

Prin intermediul articolelor sale politice a acționat în vederea pregătirii condițiilor pentru realizarea visului său suprem: unirea tuturor românilor.

Potrivit aprecierii celui mai apropiat prieten al său, „Eminescu a fost cel mai adevărat reprezentant și cel mai zelos propagator al simțământului de unitate națională la noi”⁴³.

A condamnat extremism-terorismul de orice fel, indiferent de scopul și locul de manifestare, dezvăluind o serie de cauze și împrejurări favorizante de natură economică, socială și politică.

A sesizat oportun riscurile de extindere a extremismului de sorginte socialistă ori anarhistă din Franța, Germania, dar mai ales din Rusia, dezavându-i pe reprezentanții acestei orientări care încurajau în acei ani crima politică, ca mijloc de a accede la putere; Felix, Pyat, Louis Auguste Blanqui, Louis Michel, Erdmann de Hahn ș.a.

Consacră spații largi atentatului prezentând situații grave din Rusia (asasinarea împăraților Petru III, Paul I și Alexandru II, generalilor Trepov și Mezențov, prefectului de poliție Cerevin, procurorului general al Consiliului de Război din Kiev), Turcia (asasinarea sultanului Abdul Aziz, vizirului Midhat Pașa, ministrului de război Hussein-Avni, tentativa de răpire a sultanului Murad V), Egipt (înlăturarea și eliminarea fizică a kediului Ismail), Franța (execuțiile din timpul Revoluției de la 1789), Germania (tentativa asupra cancelarului Otto von

⁴² *Ibidem*, p. 145.

⁴³ I. Slavici, *Opere*, IX, P. 712.

Bismark) și România (asasinarea lui Barbu Catargiu și tentativele asupra lui Lascăr Catargiu și I. C. Brătianu).

Cu referire la mișcările nihiliste, socialiste și antisemite din Rusia, soldate cu omucideri, tâlhării și distrugeri, Eminescu relevă cauzele și pericolul pe care îl reprezentau asupra siguranței imperiului, concluziile fiindu-i confirmate de evoluția ulterioară a evenimentelor: „De un șir de ani Rusia e frământată de o mișcare întinsă și surdă care amenință a surpa statul din temelii și-a pune «nemicul» în locul lui. E în natura statelor despotice ca să fie totdeauna lângă marginile prăpastiei, căci despotismul și demagogia sunt două vlăstare ale unui și aceluiași principiu, a egalizării condițiilor sociale”⁴⁴.

În opinia sa, antisemitismul și grecofobia unei părți a populației românești se datora parazitismului și abuzurilor comise de elemente ale acestor etnii, în mod deosebit desconsiderând tradițiile românești, poluării moravurilor, exploatarea autohtonilor prin comerț și camătă, trădării intereselor naționale în favoarea unor centre de putere din străinătate, implicării în comploturi și mișcări sociale destabilizatoare.

A considerat emigrările masive favorizate de Tratatul de la Berlin ca fiind periculoase pentru națiunea română, pe motiv că înmulțeau clasa neproducătoare din România cu elemente de care se dispensau puterile occidentale și Rusia.

Articolele politice ale lui Eminescu, mărturiile unor apropiați, precum I. Slavici și M. Kremnitz, dar și luările de poziție ale unor politicieni de prim rang (I. C. Brătianu, P. P. Carp și chiar Carol I), relevă că xenofobia și antisemitismul său aveau la bază amenințări reale ori anticipate ce puteau afecta națiunea, gândită de el în spirit tradițional, conservator. Nu atât xenofobia, cât xenocrația, făceau obiectul criticii sale intransigente, în legătură cu care a elaborat cunoscuta teorie a „păturii superpuse”.

Violențele de limbaj, care nu erau singulare în epocă, vizau în aceeași măsură și pe potenții români care se făceau vinovați de ilegalități, abuzuri sau inacțiuni considerate ca amenințări sau riscuri asupra echilibrului, stabilității și siguranței naționale. Extremismul său rezidă dintr-un naționalism nuanțat, care nu excede scopurilor stricte de apărare a independenței și suveranității țării.

În ultimii ani ai gazetăriei la „Timpul”, tot mai descurajat de lipsa de eficiență, chiar și a verbului celui mai caustic, Eminescu adoptă atitudini net radicale, taxate de adversarii săi ca instigări la înlăturarea monarhului, revoltă socială și asasinat politic: „Știm că vorbele noastre sunt ca și ale prorocului din pustii. Contra instinctelor de rapacitate ale unei societăți putrede și corupte, contra Bizanțului modern, cuvintele nu ajută nimic, ci numai biciul și baioneta”... „Ce merită C.A. Rosetti pentru aceasta? o cingătoare de lauri în jurul frunții sau cingătoare de cânepă în jurul gâtului? Asta-i întrebarea”⁴⁵.

⁴⁴ Mihai Eminescu, *Opere*, XIII, p. 82-83.

⁴⁵ Mihai Eminescu, *Opere*, XI, p. 132 [i p. 195].

„Cu gura plină de principii mari, n-ați neglijat niciodată micile voastre interese și ... prezentați țării spectacolul scandalos ce-l vedem în istoria popoarelor numai în timpuri de decadentă; îmbuibăți, însă nesatisfăcuți, vă certați unii pe alții, vă acuzați între voi de imoralitate, vă aruncați în față epitetele de cumularzi și concesionari – toate acestea în ochii națiunii uimită de atâtea turpitudini! Ați comis păcatul neiertat de care istoria vă va face un compt sever: acela de a fi zdruncinat cu desăvârșire sentimentul onestității între cetățeni... Ați batjocorit întotdeauna libertățile publice, cari sunt patrimoniul poporului, iar nu al vostru, căci ați introdus tirania mediocrităților patente, ați înființat o sumă de satraپی în miniatură cari au căzut ca lăcustele pe spinarea județelor spre a le exploata și jefui”⁴⁶.

De la nota filipică, Eminescu trece uneori la amenințare directă, sfidând riscul consecințelor juridice: „Și-n acest popor nenorocit (în sensul de nefericit – *n.n.*) nu se mai află destulă energie morală pentru a ridica securea și a se scăpa de asupritori”⁴⁷.

Finalul Scrisorii a III-a conține în aceeași notă cauzele și motivele supremei sale revolte. Tonul necruțător este determinat nu atât de raportarea la ideal sau de pe poziții partinice, ci de starea de lucruri grave din societatea românească, pe care le percepea ca amenințări și riscuri majore asupra echilibrului, stabilității și viitorului țării: „Cauzele sunt, fără îndoială, abuzul de putere, o administrație deplorabilă, o corupțiune înspăimântătoare și un particularism meschin în favorul clicei dominante; iar toate acestea au început să revolte spiritele și să pună pe gânduri orice conștiință onestă, pe orice om cu puțină prevedere și cu durere pentru viitorul țării”⁴⁸.

Înlocuit din rațiuni de partid de la conducerea oficiosului „Timpul”, unde devenise imposibil de a mai putea fi orientat sau moderat, Eminescu nu abandonează, până în ultima clipă de luciditate, lupta pe care și-o asumase cu toată ființa, pentru curmarea răului social, protejarea și promovarea valorilor și intereselor românești.

Sensurile superioare ale creației și militantismului său au fost receptate corect de contemporani, fapt materializat în recunoașterea, încă din timpul vieții, a vocației sale spre universalitate și în considerarea sa ca geniu tutelar al destinului românești.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 195.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁴⁸ Mihai Eminescu, *Opere*, XI, p. 183.